

ВІДГУК

офіційного опонента ПАРАЩУК Валентини Юліївни
на дисертацію КОЛІСНИК Марини Павлівни
“ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО
ДІАЛЕКТУ АНГЛІЇ У ПЕРІОД 1960-2010 років”,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.04 – германські мови
(Обсяг дисертації – 255 стор., основний текст – 196 стор.)

Мовне варіювання, тобто процес співіснування різноманітних мовних паралелей, тлумачиться сучасною лінгвістикою як форма руху, властивого функціонуючій мовній системі в синхронії, як етап розвитку системи мови, який передуює мовним змінам, забезпечуючи поступовий перехід від старої до нової якості (Є. Ф. Володарська; О. С. Кубрякова; Т. О. Расторгуєва; Т. В. Левіна), а відтак з'ясування й опис особливостей процесу варіювання сприяє визначенню умов і конкретних шляхів еволюції як системи мови в цілому, так і окремих її елементів. З огляду на це дисертаційне дослідження М. П. КОЛІСНИК, спрямоване на комплексне вивчення специфіки варіювання різнорівневих мовних засобів північно-східного діалекту (далі – ПСД) Англії у період 1960-2010 років, входить до кола важливих завдань англійської діалектології, лінгвістичної варіантології, соціофонетики, лексикології та граматики, від вирішення яких залежить розуміння загальної проблеми генезису діалекту як автономної мовної системи, специфіки його функціонування у межах поліваріантної мови, вплив як лінгвальних, так і позалінгвальних чинників на його розвиток.

Залучення здобувачем антропологічних чинників віку, статі носіїв діалекту, їхнього соціокультурного рівня для з'ясування й опису особливостей мовленнєвої діяльності є антропоцентричним за своєю суттю, що повністю відповідає духу сучасних мовознавчих студій. Отже, досліджене в дисертаційній праці питання, без сумніву, є **актуальним**.

М. П. КОЛІСНИК успішно досягла поставленої мети, яка, за її визначенням, полягала в з'ясуванні й описові фонетичних, лексичних і

граматичних варіантів актуалізації ПСД Англії протягом 1960-2010 рр. шляхом розв'язання низки **завдань**, найвагоміші з яких охоплюють: виокремлення чинників, які зумовлюють виникнення діалекту й особливості його функціонування; уточнення поняття “діалект”, систематизація наукових підходів до його вивчення та моделювання особливостей генезису ПСД Англії; встановлення експериментальним шляхом типових мовних особливостей діалектних одиниць та здійснення кількісного й мікродіахронічного аналізу цих одиниць для виявлення тенденцій їхнього варіювання залежно від соціокультурного рівня, статі та віку носіїв діалекту.

Об'єктом дослідження обрано північно-східний діалект англійської мови 1960-2010 років, а **предмет** вивчення становлять фонетичні, лексичні та граматичні особливості функціонування мовних засобів ПСД Англії та їхнє варіювання в мікродіахронічному аспекті.

Поєднання загально наукових і лінгвістичних методів аналізу, надійне теоретичне підґрунтя критично осмисленої літератури (306 джерел, з них – 136 іноземними мовами) та якісно виконаний аналіз достатнього за обсягом експериментального матеріалу – 97 діалогів, озвучених 156 дикторами-носіями ПСД Англії загальною тривалістю звучання 71 година 11 хвилин та обсягом в 798314 слів тексту, результати якого подані у 53 рисунках та чотирьох таблицях, забезпечують **обґрунтованість** та **достовірність** наукових положень і висновків дисертації.

Очевидною є **наукова новизна** дисертації, яка узагальнена в положеннях, що виносяться на захист, і полягає в тому, що *вперше* мовні одиниці різних рівнів північно-східного діалекту Англії залучено як об'єкт комплексного дослідження в ракурсі мікродіахронічного підходу з урахуванням соціокультурного рівня, статі та віку носіїв діалекту; *новими* є дані про актуалізацію типових фонетичних, лексичних і граматичних відмінностей у дослідженому діалектному мовленні; *уперше* виявлені тенденції варіювання мовних одиниць залежно від соціокультурного рівня, статі та віку носіїв ПСД Англії за період 1960-2010 рр.

На наш погляд, плідним є застосування функціонального підходу до дослідження мовних одиниць діалекту як автономної мовної системи. Розроблена модель генезису діалекту, критерії його класифікації, описаний механізм взаємодії засобів усіх рівнів мови в діалектному мовленні, запропонована методика дослідження соціолінгвістичних особливостей діалекту в мікродіахронічному ракурсі може слугувати основою для вивчення й опису інших англійських діалектів, а також діалектів на матеріалі інших мов, гендерно-маркованого мовлення в різних соціокомунікативних ситуаціях. Це й визначає **теоретичну значущість** праці М. П. КОЛІСНИК, яка поглиблює рівень знань в галузі діалектології, лінгвістичної варіантології, соціофонетики, теоретичної фонетики, лексикології та граматики.

Практичне застосування результатів дисертаційного дослідження є можливим у курсах теоретичної і практичної фонетики англійської мови, спецкурсах з англійської діалектології, гендерної лінгвістики, лінгвістичної варіантології, а також для розробки словників і довідників з англійської діалектології.

Дисертаційне дослідження чітко й логічно структуроване та складається зі вступу, п'яти розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатку.

У *першому розділі* дисертації обґрунтовано теоретичні засади опису діалекту як автономної мовної системи, якій властива певна модель генезису, сформована в результаті дії історико-культурних, соціальних і геополітичних чинників і яка функціонує в певному макромовному середовищі, виявляючи, з одного боку, спільні й диференційні ознаки й особливості вживання мовних одиниць у порівнянні з літературним стандартом та іншими діалектними утвореннями, а з іншого – типові преференції вживання цих одиниць у мовленні носіїв діалекту, зумовлених їхнім соціокультурним рівнем, статтю та віком. Цінними у прикладному значенні вважаємо графічні презентації ієрархії територіальних діалектів англійської мови (рис. 1.2.1.1, с. 37),

класифікації провідних лінгвістичних ознак діалекту (рис. 1.21.2, с. 46). Виклад матеріалу першого розділу свідчить про належний професійний рівень теоретичного мислення здобувача, який підтверджується структуруванням значного обсягу інформації і наукових фактів у процесі аналізу ступеня опрацьованості досліджуваної проблеми. Попри те, що в цілому, ключовим поняттям надано ретельне тлумачення, бажано додати дефініцію поняття “типове відхилення”, у зв’язку з тим, що одне із завдань дослідження полягає у встановленні типових відхилень; слід уникати заперечних конструкцій у визначеннях (див. напр. дефініцію поняття “діалект”).

Другий розділ дослідження містить його програму, викладену в формі конкретних питань, відповіді на які забезпечують вирішення завдань емпіричного з’ясування й опису типових особливостей ПСД Англії в мовленні чоловіків і жінок шести вікових груп та трьох соціокультурних рівнів. Методикою передбачено послідовність і логіку проведення дослідження у відповідності з сучасними методами й технічними засобами та лінгвістичними методами аналізу його результатів. Оригінальною знахідкою є розробка методики проведення аудитивного аналізу відхилень фонетичних одиниць сегментного рівня північно-східного діалекту від орфоепічної норми англійської мови, яка може використовуватись у вивченні подібних явищ на матеріалі інших діалектів англійської вимови. Бажано надати обґрунтування поділу мовців на шість вікових груп.

У *третьому* розділі високої оцінки заслуговують детальний опис й інтерпретація результатів аудитивного аналізу відмінностей у вимові носіїв діалекту, структурованих за гендерним, віковим та соціокультурним чинниками, що свідчить про велику роботу дисертанта в процесі підготовки й проведення дослідження. Слід відзначити й смислову інформативність ілюстративного матеріалу, в якому за допомогою наочно продемонстровано типові випадки відмінностей у вимові голосних і приголосних в мовленні носіїв ПСД Англії. У процесі опису вимовних особливостей здобувач подає їх як інвентарний перелік за вокалічним і консонантним параметрами; також

структурування даних за класифікаційними ознаками нижчих рівнів, напр. дифтонги vs. монофтонги, довгі vs. короткі голосні, дзвінки vs. глухі тощо, на нашу думку, посилило би рівень узагальнень щодо участі підсистем фонем дослідженого діалекту у варіюванні.

У *четвертому* розділі наведено опис лексичних особливостей ПСД Англії, які структуровано на три групи: графони, діалектні слова та слова-диференти. Аналіз актуалізації типових лексичних відмінностей у мовленні носіїв дослідженого діалекту здійснено з урахуванням чинників соціокультурного рівня мовців (високий, середній, низький) та їхньої статі (чоловіки, жінки) із зазначенням частотних показників. Представлення прикладів типових лексичних відмінностей у вигляді таблиці сприяло би кращому унаочненню виокремлених груп диферентів.

У *п'ятому* розділі описано встановлений інвентар граматичних відхилень в мовленні носіїв ПСД, класифікованих на морфологічні та синтаксичні, з детальним описом специфіки актуалізації кожного типу під впливом обраного переліку чинників.

Наукові положення, висвітлені в дисертації, пройшли достатню апробацію: дисертант виступила на 13 наукових конференціях різних рівнів, результати дослідження викладено в одноосібних публікаціях: шести статей та шести тезах – у фахових наукових виданнях України, а також одна стаття – в закордонному виданні.

Поставлені завдання, сформульовані здобувачем, розв'язано в повному обсязі, дисертаційна праця, у цілому, виконана на високому науково-методичному рівні, проте поруч із багатьма позитивними моментами вона не позбавлена деяких суперечностей змістового, термінологічного та стилістичного гатунку, які, поза сумнівом, носять дискусійний характер і не знижують загальної оцінки дослідження М. П. КОЛІСНИК:

1. Дисертант правомірно наголошує, що північно-східний діалект Англії функціонує в макромовному середовищі, до якого входять ще дві укрупнені системи: південний діалект з його регіональними різновидами і

стандартна англійська мова (с. 57). Сучасна англійська мова є *єдиною* мовною системою зі стійким і водночас гнучким фонологічним ядром та рухливою периферією (В. О. Васильєв; О. Д. Швейцер; Д. А. Шахбагова; A. Ch. Gimson; J. C. Wells; J. Jenkins), при цьому наявність спільного фонологічного ядра для всіх варіантів свідчить на користь існування *конвергентних* рис між ними. У зв'язку з цим хотілося би почути, які тенденції розвитку, конвергентні з іншими об'єктами макромовного середовища, виявляє досліджений ПСД, враховуючи те, що всі вони мають спільне фонологічне ядро?

Опис інвентарю фонетичного варіювання, властивого ПСД Англії, вважаємо одним із найважливіших наукових результатів дисертації, достовірність якого підтверджена інструментально (с. 77-79). Деякі з виокремлених видів варіювання фонем були властиві цьому діалекту й на попередніх етапах його розвитку (напр., переважання світлого алофону фонем /l/ в узусі, елізія фонем /h/ в ініціальній позиції, варіювання фонем /n/ – /ŋ/, варіювання голосних /ʌ/ – /ʊ/ тощо). У зв'язку з цим виникає питання, які з фонетичних рухів є інноваційними, властивими дослідженому діалекту саме для періоду 1960-2010 р.р.?

На тлі виявленої загальної тенденції до редукції голосних (с. 79-80), чим можна пояснити вживання голосних повної артикуляції /e/, /ɒ/, /ʊ/ в ненаголошених позиціях (пп. 1-3, с. 78), що протирічить зазначеній тенденції?

Вплив соціокультурного рівня, статі та віку носіїв ПСД Англії з'ясовано й описано вичерпно та доказово. Однак поділ носіїв ПСД Англії за віковим параметром на шість груп (напр., с. 109-110; с. 112), замість загально прийнятого в соціофонетиці на три (молодше – середнє – старше покоління), на нашу думку, не позбавлений дискусійності. Хотілося б почути коментар здобувача стосовно обраного поділу.

2. Актуальними є отримані результати про специфіку варіювання ПСД Англії на лексичному (с.с. 113-147) та граматичному рівнях (с.с. 148-180).

Водночас хотілося би дізнатися, до яких лексико-тематичних полів переважно відносяться лексичні диференти дослідженого діалекту, адже саме ці дані вказують на когнітивні сектори навколишньої дійсності, котрі отримують найбільш варіативне мовне втілення в порівнянні з літературною англійською мовою.

3. Дисертація написана фаховою метамовою з мінімальною кількістю стилістичних, пунктуаційних похибок. Науковий інструментарій, застосований здобувачем, коректний, однак з огляду на те, що термінологічна база англійської діалектології, особливо діалектної фонетики, склалася в 60-80-их р.р. минулого століття і на часі потребує вдосконалення, рецензоване дослідження як одне з перших з цієї проблематики в сучасній вітчизняній англістиці не позбавлене деяких недоречностей метамовного характеру. Вживання терміну *акцент* на позначення сукупності вимовних особливостей носіїв ПСД вважаємо небажаним через його усталене розуміння у вітчизняному науковому обігу як сукупності відхилень / порушень у вимові *неносіїв* певної мови (див. праці О. Р. Валігури 2008, 2010; В. Ю. Кочубей 2006), хоча в зарубіжній фонетиці *accent* функціонує в трьох основних значеннях: тип / варіант вимови; акцент; наголос (перцептивне виділення). Термін *тип вимови* (вимовний тип) видається однозначнішим / експліцитнішим ніж *акцент* у рецензованій праці.

У деяких випадках використання атрибуторів *неправильний*, *некоректний* для характеристики рис діалектної вимови видається дещо дискримінаційним (напр.: с. 78, п.7; с. 88; с. 96; с. 111). У сучасній концепції англійської мови як поліваріантного, поліетнічного утворення усі її варіанти та різновиди вважаються рівноправними, яким, однак, властиві структурні, функціональні тощо відмінності. Відтак, коректнішими видаються терміни *відмінність*, *відмінний*, *диферент*, *диферентний* тощо.

Попри зазначені дискусійні моменти, сформульовані в дисертації висновки видаються добре обґрунтованими та містять нові якісні результати, що й підтверджує належний рівень здійсненого дослідження. Вивчений матеріал і аргументація висновків знаходиться в руслі новітніх напрямів

лінгвістичних досліджень. Дисертація має серйозне теоретичне підґрунтя, а вірогідність наукових тверджень забезпечено як достатньою кількістю фактичного матеріалу, так й ефективним використанням методів наукового пізнання. Зміст положень, висвітлених у авторефераті, співвідноситься з положеннями самої дисертації та змістом публікацій здобувача, виданих у наукових фахових збірниках і тезах доповідей на конференціях.

Викладене дає підстави вважати, що дисертаційна праця “ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ДІАЛЕКТУ АНГЛІЇ У ПЕРІОД 1960-2010 років ” і за змістом, і за формою відповідає вимогам “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року, № 567, а її автор – КОЛІСНИК Марина Павлівна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук із спеціальності 10.02.04. – германські мови.

Офіційний опонент

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри германської філології

Кіровоградського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

В. Ю. ПАРАЩУК

Підпис
Вчений секретар

С. В. Омельченко

С. В. Омельченко

Відрук озерчано 12. 11. 2015 р.

Вчений секретар спецради Мов Т. Т. Морозова